

HALMAI TAMÁS

Világos beszéd

Bibliás hangok a kortárs magyar költészetben

1975-ben született Pécsen. Költő, kritikus. Legutóbbi írását 2014. 10. számunkban közzöltük.

Kód és fundamentum

Hogy manapság az irodalom — s a kultúra általában is — kevésbé Biblia-központú, mint az európai művelődéstörténet hosszú századaiban volt, több okkal magyarázható. A szekularizáció eszme- s társadalomtörténeti folyamata; a globalizáció relativizálva gazdagító multikulturalizmusa; a keleti filozófiák/teológiák s mellettük a népszerű ezoterikus tanok térnyerése; valamint a klasszikus műveltség/művelődés általános visszaszorulása minden bizonnyal meghatározó tényezők voltak — s maradnak.

A keresztényi indíttatású, szakrális-metafizikus lírai hagyomány mindazonáltal a magyar irodalom fontos ága. Babits Mihály, Sík Sándor, Rónay György kiművelt katolicitása éppúgy fajsúlyos részét adja, mint Pilinszky János „evangéliumi esztétikája”, Nemes Nagy Ágnes karteziánus protestantizmusa vagy Vasadi Péter reflektált misztikája.

A „szent Bibliája lenne verstanom” (Babits Mihály: *Jónás imája*) metafizikus sóvárgásától az „Istenem, betakartál régen” (Pilinszky János: *Van Gogh imája*) misztikus ráismeréséig, a szelíd remekműtől (Takács Zsuzsa: *Üdvözlégy, utazás!*) a korszakos metaköltészetig (Borbély Szilárd: *Halotti pompa*) modern és legújabb irodalmunk számos változatban adja tanújelét biblikus érdeklődésének, érintettségének. Nem csoda: a Biblia a kereszténységnek nemcsak alapító okirata, de esztétikai centruma is. Szakrális erejű irodalmi szöveggyűjtemény, amely nyelvi és műfaji mintákat nyújt, s alakokkal, történetekkel, igékkel és motívumokkal ihlette meg kétezer év művészetét s közgondolkodását. Nemcsak szöveghelyeket kínált föl: szemléletmódra is okított.

Hatására jellemző, hogy a nem föltétlenül vallásos versek/költők, a profán poétika alakváltozatai is nagy kedvvel nyúltak-nyúlnak bibliai toposzokhoz; s némely lírai formációk (Kosztolányi Dezső, Petri György) tüntető vallástalansága sem szavatolja a teljes elszakadást a szakrális tradícióktól. Ráadásul nem is határozható meg mindig kétségmentesen, vajon az adott szövegben valóban szentírási (eredetű) képről van-e szó, avagy egy általánosabb jelképtan elemei jutnak szerephez. (A fa, az alma, a torony például az Ótestamentumból ismerős, de végső soron egyetemes szimbólumok; amint a tenger toposza is visszafejthető a bibliai hermeneutika eszközeivel — de hogy Tóth Krisztina *Deltájában* vagy akár Nádasdy Ádám különben Jézus-al-lúzióval is élő versében, *A tengerben* ez távlatos művelet-e: ízlés, nézőpont, *lelki szükség* dolga.) Elmondható még, hogy jobbadán inkább új-, mint ószövegségi inspirációról beszélhetünk — az Ótestamentum motívumanyagához visszatérő művekben is.

„A templom kiürült. És most hova?” (Nádasdy Ádám: *Éjféli mise*): ez a fáradt tanácsstalanság a *szentség küszöbén* kortapasztalat. De el nem fedheti azt a hitünket, hogy a Biblia kódja szerint olvasni-értelmezni szöveget és létet, a Szentírás fundamentumára építeni életet és katedrálisokat: olyasféle hagyomány, amelyből csak *egy élet árán* lehet kilépni. Olyan múlt ez, amelynek jövője van.

**Kortárs
transzcendencia:
evangéliumi esztétikák**

Témánk beláthatatlanul tágas horizontot nyit, így jószerével csak példálózni lehet módunk. Kiragadva egy-egy motívumot, megállva egynemely versnél, költőnél. Tűnődve csapongani, készen az elemző csodálatra. Irányok, változatok, lehetőségek kápráztatják, versnyelvi és világképi sokféleség nyugtözi az értelmezőt: a kereszténység előtti magyar hitvilág lírai emlékezete (Kiss Anna), a vallásokon túli lét-szenvedély versnyelvi mozdulatai (Lator László), a katolicitás motívumkincsét hitvalló *áldásbeszédbe* szerveztető poézisek (Vasadi Péter, Czigány György, Iancu Laura), a zsidó–keresztény kultúrkincsből merítő lírai hitvallások (Balla Zsófia), szentírási portrék és parafrázisok (Székely Magda), zsolttáros hommage-ok (Gergely Ágnes) s nagyszabású zsolttárparafrázisok (Vörös István). A fiatalabb irodalomra is figyelünk kell; így Győrffy Ákosnak a középkori német misztikával érintkező, hamvasiánus prózaverseire; Sirokai Máttyás *A káprázatbeliekhez* című sorozatára, amely a sci-fik nyelvére hangolja evangéliumi levélbeszédét; vagy Kemény Lili *Jelentés a türannosznek* című versére, mely a Betlehemben történeteket helyezi szellemtörténeti távlatba. Jellemzőmód a keresztényi alapállás akkor is átragyog a formanyelven, ha vers és költője görög mítoszokhoz fordul (lásd Báthori Csaba Orpheusz- és Ikarosz-szonettjeit), avagy az itáliai reneszánsz fenségének hódol (Rózsássy Barbara). (Zárójeles sejtalem: a közéleti tematikát kedvezményező újabb kísérletek, a slam poetry fészületlen esztétikuma vagy a metairónia friss mintáit lelkes invencióval kidolgozó „új komolyság” paradigmává lehetnek ugyan, de a hitből cselet perspektíváiról saját érdekükben sem tanácsos lemondaniuk.)

Iancu Laura kétsoros Biblia-szinopszisa a kortárs teopoétikák művelőire is derűs szívvel ráolvasható: „Titokban teremtő Isten / Tanúkkal érkezik” (*Ó- és Újszövetség*).

Átvezető gondolatok 1.

„Embernek lenni azt (is) jelenti: éppen abban segíték neked, bárki légy is, és akár tudtodon kívül, amiben kell is, hogy segítsek; ez neked szükséges, neked meg kell.” — „Cinkosan szabadok vagyunk...” — „Nincs csekély, lényegtelen hazugság. Mind életet öl, s apránként rombolja a létezés iránti bizalmat.” — „Igen, a művészet. De csak ha már-már vértanúság.” — „...vissza kell térnünk a jóhoz, s kinek-kinek úgy, ahogy tud.” — „...a költészet Isten bioritmusa.” — „Az ember megváltója nélkül nem is értheti, hogy meg kell őt váltani.” — „Akinak van megváltója, maga is megvált.” — „...csak akkor van igazunk, ha szeretünk és ha irgalmazunk.” — „Boldog az az ember, aki lélekben ma is pásztor.” — „Olvasni, gondolkodni annyit tesz, mint ténylegesen hozzá-

adni a megértés keltette hőt a Teremtettek éltető hőállományához, hogy így késleltessük, s mintegy a kellő idejére készítsük az entrópiát...” — „Tomáš Halík szerint a vallásos ember csak szabadgondolkodó lehet, mivel Isten az ihletője, s Nála szabadabb gondolkodó nincs.” — „[a hit] Akarással könnyű madárröpülés — nyílzáporban.” — „...csak is az alkotói módon élt élet értelmes, (a maga esélyei közepette) teljes, hasznos és szép...” — „...a művészet nem a nemlét, hanem a drasztikus nincs tövében kel ki...”¹

¹A szemelvények forrása Vasadi Péter: *Sokan vagyok. Esszék.* Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014.

A kert misztériuma

A kert (az éden, a kígyó és az alma) toposza a bűnbeesés és kiűzetés szimbólumrendszerének középponti motívuma. Petri György idézendő szövegének ereje alkalmasint abból származik, hogy a téli csendélet gyanútlan műfaji mintázatába a betlehemi gyermekgyilkosságok rettenetét is beleszővi: „Pottyanó gyümölcsök: / körték, maradék diók / nem érzik súlyukat / a puha hóban. / Hirtelen tört a tél ránk. / Fél, nagyon fél / a szőrtelen élőlény. / Piros alma / himbálódzik a tar gallyak közt. / Mint akasztott csecsemő” (*Kert*). Kemény István a kiűzetés és az apokalipszis komor narratíváit — a keresztény történelem két végpontját — kopírozza egymásra egy nominális stílusú (az elrendeltettséget így is nyomatékosító) kétsorosban: „Halk letekeredés zaja egy fa felől, / majd távolodó kúszás” (*Ítéletnap, este*). Tóth Krisztina költészetében a mitopoézis retorikája — egészen sajátos módon — rendre a dezillúziós varázstalanítás szolgálatában jár el. Nem meglepő, hogy a bűnbeesés narratíváját is profán téma: egy párkapcsolati válság pszichózisa veszi nála kölcsön. *A kígyó* két szabad verses strófájában a soráthajlások feszültségfokozó s a metaforák egymást erősítő hatása adódik össze: „A kiűzetés alkonyán / (meleg nyár volt, merő kísértés) / a nyári locsolócső a hirtelen / nyomástól mint egy kobra / tartotta föl fejét, // és többé semmi sem folyt úgy ahogy / — mellesleg rossz mederben — / azelőtt: hiába / áztattuk szét mind a ketten, aznap / éjjel a fű kiszáradt.”

Gergely Ágnes egy újabb verse bibliai végpontokat köt össze, amennyiben a kígyó és a kert — *hiányában is* — fenyegető toposzához a stációk üres nyomorúságát rendeli: „Kertek nélkül is van bozót / kígyó nélkül kígyómarás / éjszaka nélkül vaksötét / tények nélkül hazudozás // éhínség nélkül éhhalál / rózsza nélkül rózsakaró / hosszú keserves út helyett / tizenegyedik stáció” (*És nem lehet*). Fodor Ákos hatsorosában az elvesztett éden nem kerti színtér, hanem — természettudományos áthallással — a víz közege; mindenesetre a visszatérés *helyett* kínáló út csak vertikális lehet: „Ölünk szaga, könnyünk íze, / idegenkedésünk a szögletes / mozdulatoktól / emlékeztet még vízi Édenünkre / — ám vissza: n i n c s. / Innen csak fölfelé” (*Szárazon*). Visky András prózaverse (*Jó a világosság*) a madár, az alma és a glória képét-képzetét szerkeszti végső rendbe a halottbúcsúztatás kerti szertartásában (egyszersmind a Genézis nyelvét is megidézőn: „És látta Isten...”): „Az éjszaka folyamán néma madársereg járta össze a kert érintetlen takaróját. / Kimerült, kővé dermedt harkályt, nemzetsége legfiatalabb

tagját kísérték utolsó útjára. / Az egresbokrokig vitték a fagyott tete-
met, ott ér véget a kitaposott ösvény. / Körbeállták az almafához kö-
zel eső, sűrű bokrot, kiterített szárnyakkal fölhelyezték a megfekte-
dett tüskékre. / Ragyogó feje, magányos napkorong, rőt fényt szór a
kertre. / És látta Isten, hogy jó a világosság, amely egy halott madár
szép fejéből hull a friss óra.”

Takács Zsuzsa költeményének fohászos retorikája, archaikus többes
száma ősi hitek újkori elevenségével lepi meg az olvasót: „Hosszúra
nyúlt ez a hallgatás, / a madarak hirtelen beálló éjjeli / csöndje hosszú
volt, de hajnali / négykor megszólaltak mégis. / Tehetetlenségünkben
nem hiába / térdeltünk tehát a földre, és / szorítottuk fülünket sértett
szívére. / Föld — suttogtuk —, hallgatjuk / dobogásod, és félünk tő-
led. Kérjük, / ne rendelj magadhoz túl hamar” (*Kert, éjszaka*). Végül
Gyórfy Ákostól egy példa arra, hogy az „elhagyott kert” utáni — már-
már természetlírai — sóvárgásnak a kirekesztettség belátása, az ér-
telmezői kívül-lét tudatosítása is része lehet: „Azzal a tudattal nézni
/ a mohás törzsű, lombtalan / almafákat az elhagyott kertben, / hogy
bár ebben a látványban / minden lehetséges kérdésre ott a / meg-
nyugtató válasz, ez a párbeszéd / mégis olyasvalakik közt folyik, / aki-
ket nem ismerek, és nem is / fogok megismerni soha” (*Ruysbroek-tö-
redékek. [akiket nem]*).

Próféták nyomában

Legalábbis Ady (*Az Illés szekerén*), Babits (*Jónás könyve*), Radnóti (*Tö-
redék*) óta modern irodalmunkban sem szokatlan a prófétai szerepet új-
ragondolni, újraírni. A prófécias hagyomány emlékezete Balla Zsófia
képes beszédében az elégikus pátosz méltóságát sem fél magára ven-
ni: „A költők előreszaladnak. / Csukott szájjal beszélnek. / Nehezen
cseppentik a lényegét, / akár a meghasított nyárfa. / Elfordulhat több-
ször a Föld, / s éppen ezekre: az elcsuklott / pirosokra, szürkékre /
és múmiasávokra éhezünk. / Hozzátelik az idő a látletelekhez — / a
prófécia úgy száll, / úgy settenkedik a felhőkig, / mint testből a lélek”
(*A prófécia*). Ugyanő másutt a Jób-történet alig belátható tanulságait
summázza aforisztikus érvénnyel: „Isten elrendel. Csak a gonosz in-
dokolgat” (*A harmadik történet*). Szabó T. Annánál a dallá formált két-
ségbeesés szintúgy az elfogadás és ráhagyatkozás lelkiületébe invitál-
ja az olvasót — a teremtményi esendőségből indulva ki: „akit az Isten
bekerített / az nem talál ki önmagából / akinek útvesztő a háza / an-
nak csak vakhite világol (...) mert lehet erős a teremtés / de gyenge
benne a teremtett / akit az Isten bekerített / nem gáncsolja az örök ren-
det” (*Jóbról*).

Dániel esete a Biblia nagy szabadelulástörténetei közé tartozik: Noé,
Jób, Jónás kegyelmi narratívái sorába. Az oroszlánok barlangjába zárt
próféta története jelentékeny műveket inspirált. Székely Magdánál két
vers is (kötetről kötetre egymás szomszédságában) visszanyúl a dá-
nieli példához. *A negyedik* a név mítoszias elhagyása révén egyéníti Dá-
niel alakját („Sidrák Misák Abednegó / a tűzben föl le járnak / a ne-
gyedik ábrázata / mint istenek-fiának”); míg a következő négysoros

mintegy a szakrális fényszimbolika hagyományából lépteti elő az Urat (Dánielt, így az embert általában elszenvető-megélt lénynek mutatva): „A verembe az Úr / most lép be éppen, // a lepecsételt kövön át, / a fény háromszögében” (*Dániel megmenekül*).

Takács Zsuzsa *Dániel az oroszlánok között* című hosszabb verse kafkai borzongást keltve beszél az — antropológiai értelemben elkerülhetetlen — szenvedés ésszel fölfoghatatlan és szavakkal megoszthatatlan ontológiájáról: „Most hogy este lett, és a doktor / mellkasunkra szorítja fülét, hallja / futásunkat a kockaköves utcán, / s amikor kikopnak alólunk a kövek, / egy földúton lefelé kapkodó lélegzet- / vételünket hallja a bolyhosodó / sötétben. Sápadságu[n]k többé / nem lepi meg. Sóhajtsunk! mondja, / és mi sóhajtozunk; föltépve / máris lüktető sebeink. Elhajtott / tárgyaink gurulását hallja az egyre / kivehetőbb sistergést vagy morgást. / Összeomlásunk áropogását fölírja / noteszába. De hogy ne legyen rajtunk / sérülés nyoma az oroszlánbarlangban / töltött éjszaka után? Nem látja a doktor / a királyi parancsot megszegő Dániel / térdre borulását Istene előtt, / nem látja a bekötött szájú vadakat.”

A keresztény művelődéstörténetben Dániel alakja gyakran Krisztus-előképként értelmeződik; ilyesformán lehetett a halálon felülke-rekedő hit allegóriája minden korban. Gergely Ágnes verse is e szellemiséget szolgálja, amidőn a mindenek dacára megőrizhető reménységről beszél: „A barlangmély elhíhető. / A vad, ha éhes, akkor öl. / Vadnak való, mély hangon szólt / az oroszlánhoz Dániel. // Ihol vagyok, mondta neki. / Ne rám less, a gonoszra less. / A barlang ideiglenes. / Babylón ideiglenes. // A gonosz ideiglenes, / mint a mocsári gólyahír. / Nem örök, csak a sivatag, / s a Kéz, amely a falra ír. (...) Uram, én hinni akarok. / Ne adj a sivatagnak át. / Ne adj a bűnnek több időt, / és ne adj neki logikát” (*Dániel*).

Éghez szegezve

Nemes Nagy Ágnes egy ritkán idézett négysorosa a megváltás iránti vágyat a *kereszt berendezte* látvány igényével jelzi: „Az üres ég. Az üres ég. / Én nem tudom, mit is szeretnék. / Talán más nem is kellene, / mint ablakomra egy keresztléc” (*Az üres ég*); Pilinszky — Simone Weil-t idézve — „tér és idő keresztjé”-ről beszél *Naplórészlet* című versében (épp a *Szálkák* címet viselő kötetben!). A kereszt poétikájának ilyes előzményei után még megrendítőbbnek hat Balla Zsófia *A képpernyő imádása* című, publicisztikát imitáló költeménye, amely a krisztusi áldozat tragikumát egyetemesíti — áldásos blaszfémiával: „Ott, abban a háborúban / megöltek — / kétszázhetvennégyezer ötszázhatvannyolc / krisztust öltek meg. / Vonjunk le ebből / harmincezer hatszázkilencvenegy — / azokat, akik maguk is öltek. / Marad / kétszáznegyvenháromezer nyolcszázhatvenhét, / azaz 243877. // Nézzetek szét. / Tudjátok meg, mikor születtek. / Az mind Karácsony. // Az Úr / sokszülött fiát — / istentelenül sok fiát / adja értünk.”

Hasonlóan fontos szöveghelyeken tűnik föl a szeg motívuma is. Pilinszky-nél („Alvó szegek a jéghideg homokban” [*Négysoros*]), „A világ

tenyerébe kalapált szeg, / holtápadt, / csurom vér vagyok” [*Marhabélyeg*] még egyértelmű a toposz újszövetségi eredete. Petri György szerelmi elégiája — jöllehet a személyé emelt létező bibliai aspektusát is fölnyitja — már az anyagi világ esettségét jeleníti meg a „rozsdás, görbe szeg” képzetében — metafizikus perspektíva nélkül, ámde himnikus lágysággal: „Ha lehetnék Neked / csak egy személy. / Végérvényes, bár esetleges, / mint rozsdás, görbe szeg / a meleg porban. / Mint árnyékfedte lépcső tetején / egyetlen villogó él. // Csak egy személy / szándéktalan fürdése az időben. // Ha lehetnék Neked / megállás eltűnőben. / Kietlen birtokod: / egyetlen pillanatra! / Ha lehetnék Neked / míg az árnyék ahhoz a fokhoz ér / és elporlad a szeg, // csak egy személy” (*Csak egy személy*). Gergely Ágnes végítéletet vizionáló műve, *A prédikátor álma* esztétikai eszkatológiát sejtet, absztrakt apokalipszist rajzol. A zárlat hangsúlya mindenesetre nyelv és költészet embernél maradandóbb hatalmára helyeződik: „...a szó, mint a szeg, erősen leverve, / és megy a vers az ítélet felé”. S újabb távlatot nyit Fodor Ákos háromszavas metaforaverse, amely — a végletes sűrítés eszközével élve — az intézményes hit hajlékára vetíti rá a keresztáldozat visszavonhatatlan tényét: „égbe vert szög” (*Temp-lomtorony*).

Testek, trónusok, imák

Számos kép, toposz, motívum csábíthatna további megoldásokra. Föl-derítendő például, hogy a test mint templom evangéliumi eszméje miként van (avagy miként nincs) jelen az utóbbi években megszapordott testpoétikai kísérletekben — „A testek csak grammatikák” (Borbély Szilárd: *A Testhez*) illúziótlan állapotrajzától a szerelmi és a misztikus eksztázist egymásra olvasó *szenvedéspoétikáig* (Takács Zsuzsa: *A test imádása — India*). Székely Magda kötetéről kötetre visszatérő, cím nélküli mottóverse alanyi vallomás ugyan, ám a földi tények mögötti isteni valóság, az „igazi test” (és az egyedüli jószág) mindenkire érvényes ideáját bontja ki: „Leüthetsz. Én nem ütök vissza. / Az én kezem gyöngye a rosszra. / A hulló test helyén leüthetetlen / erősen áll az én igazi testem.”

Szabó T. Anna több kötetén végighúzódo szál az érzékszervi megtapasztalás, a testi létezés s az anyai/újszülötti világlátás keserves varázslata. Míg nála a „Magamban hordom saját egemet” (*Lenni a mindent*) szubjektív teológiája lesz a tapasztalva eszmélkedés végkifejlete, Nemes Z. Márió biológikum-központú verspróbaí immár a megismerés transzhumán dimenzióit tárnák föl. Takács Zsuzsa egy miniatűr remekében a meditációs tekintet elszánása szabadítja ki a testből a lelket, az éntelenítés spirituális eseménysorába a „trón” félig mesei, félig bibliai alakzatát is beillesztve: „Pillantásom kimenekült a fenyőfa / tükés ujjhegyére, az ablakon túl / legelt a kéken-zöldön, akart, de félt is / messzebbre jutni, vergődött hosszan / a gallyakon, de hálójából végre szabadult. / Hullámozó, könnyű ösvényeken indult / a diadalmas trón felé, és fölszállt. / A szobában maradt száraz, üres tok / hallgatott és viselte történetét” (*Test és lélek*).

Idekívánkozik nem oly távoli előzményként két Pilinszky-mű; a *Trónfosztás*, mely ugyancsak önnön történetével azonosítja a földi létezőt: „Táblára írva nyakadba akasztjuk / történeted” — és az *Introitusz* zár-lata, Krisztus királyságának fölfestésével: „Végigkocog az üvegtengeren / és trónra száll. És megnyitja a könyvet”. De találunk példát a metafizikus megismerés korlátait aggályos érvvezetés nyomán elfogadó lelkületre is — Nádasdy Ádámnál: „Megfejthetném, ahogy a dinnyét, / szétvágással. Hogy miért szeret. / Ízeket kapnék, szagot, metaforákat, / hasonlítgatnám az előzőhöz vég nélkül. // Ha megfejteném, mi marad? Csak tudás. / Koporsójában a bölcs derúsen / nyugtázza megfejtése tökélyét. / Majd ott. Majd ott se. Félek a kevéstől. // Katedráján fönt a zúrós tanár, / praktikus pap, űzött pszichiáter, / tudják, hogy csak kukucskálni szabad, / de azt örökké. Ezerféle ez” (*Isten trónusa mögül*).

A fény szimbolikája s a világosság allegóriái Székely Magda költészete után legmeggyőzőbben talán Szabó T. Anna munkáiban tündököltek föl, teljesedtek ki. A „mindennapos megvilágosodás” (*Előbb a fény*) közönséges-misztikus élményére vagy a „Csak amikor lebukott végleg, / akkor látszik: fenn volt a nap” (*Zúzmara*) tanúságtévő példázatára éppúgy gondolhatunk, mint a karácsonyi Jézus-definíció keresetlen pontosságára, megindító szépségére: „Holnap meghalni jössz a világra / isteni fény, emberi lény” (*Itt élők jártak*).

A fény ébreszti magára az eszmélkedőt Tóth Krisztina *Vogymukjának* kisszerkezetében is — halálos játékkal idézve meg a *Halotti beszéd és könyörgés* liturgikus retorikáját: „A hókotró fénye ébreszt, / ahogy forog a függönyön. / Előlép félálmodból a tegnapi / aluljáróban látott, seb-szájú látomás: / bicegve közelít, hiába adsz / most gondolatban többet, és jön feléd / a másik is, aki a parkban / feküdt a paplanon / tornacipőben, ősen. / Feleim, tegnap óta / egy ISA rendszámú autó áll / a ház előtt, ahol a hó porában / hajlongó szomszéd a lépcsőt / hamuval szórja.” Kiss Judit Ágnesnek pedig öt sorban sikerül — a József Attila-i üveggolyónak is új értelmet adva — megbékítő példázatot fogalmaznia életről, halálról, gyászról és gondviselésről: „Isten tenyerén ülök. / Őriz — kisgyerek az üveggolyót. / Ha meghalni látsz, ne félj: / Éppen átpottyant / A másik tenyerébe” (*Négyszög*).

Mit tehet a költő(i én), ha „imába szállt a bátorsága” (Koncz Veronika: *Tabula rasa*)? Újraélheti a gyermekké tévő, *mesés* anyai szeretet oltalmát: „Megkezdett imákkal teli a szám. / Minden út a mesékbe visz, anyám” (Iancu Laura: *A gyermek*); építheti tovább, konok következetességgel, morális önazonosságát: „Két kezem összetenni / s ha foganatja semmi / csak tovább zsvajogni / folytatni ezt a talmi / létet élére rakni / mondván ennyi az anyyi” (Rába György: *Profán ima*); vagy — mint Petrőczy Éva — a nem-emberi létezésben is példára, példázatra lelve komponálhat szemérmes könyörgést, az egyik legmegrendítőbbet a kortárs szövegüniverzumban: „Azt a féllábú sirályt, / a vízbedobált kenyérért / újra és újra alábukó / fájdalom-orsót / ki nem mossa belőlem / semmi idő. // A csonkulás, / a megcsonkíttatás / gyakor óráiban

/ ne többet: / a féllábú sirály erejét / add meg nekem, Uram!" (Példa és könyörgés).

Van, akit Assisi Szent Ferenc *Naphimmuszának* fénylő istenélményéhez térítenek vissza a könyörgés sötét szövegei: „Üdvözlégy, utazás, egy kivilágított, / téli villamoson. Üdvözlégy, sötét, / délelőtti Nap. Sehová sem néző / égitest, pillantásod ma nem / nyugszik meg rajtunk. / Fivérünk: sár az ormótlan cipőkön, / nővérünk: gumiszőnyeg ráncai. / Ha van megindult tekintet / a fekete tükörben — a miénk az. / Ha van szív bátor — a miénk” (Takács Zsuzsa: *Üdvözlégy, utazás!*); más a szociális részvét *zavarában* talál rá zsolttárra, kegyelemre: „A lépcső tetején, ahol kibuksz / a Petőfi gyöngyboltjai elé, / egy vaksi fiú áll. Tömpé kezébe könyv, / szemüvegét mereszti, énekel vadul / s hamisan zsolttárt, felmond bibliát, / istent kéreget. Visszatömködi belénk / a megvetést s az álarcos közönyt / megtorpanásra kényszeríti. (...) Testetlen ige ez a dallam, / ez fúti vaktában énekesét — / kifordult kesztyűt az ég huzatában. / Szív elé húzott ködfalak mögött / idétlen vár a megidézett. / Lobog a zsolttár fél kegyelme” (Balla Zsófia: *Égi szerkezet*). Nádasdy Ádám frivolságukban gyönyörű imaversei hol a választ el nem nyert kiszolgáltatottság helyzetéből szólalnak meg: „Én szolgáltalak volna áhítattal, / melletted álltam volna éjjel-nappal: / nem ment. S ha bőrom féli is fegyelmed, / a kíséreted nagyon kell szavamhoz. / Szemem téged keres, ha elkalandoz; / a vállam szárnyakat; kezem kegyelmet” (*Féltérden*); hol a mindennapoktól elgyötört, de — más lehetőség *nem lévén* — a szeretetet választó kreatúra hangján beszélnek: „Uram, ha megfacarsz, miként egy citromot, / ha néha bérbeadsz, mint régi birtokot, / ha álmokkal zavarasz és angyalodat küldöd, / hogy ágyam széléről fülembé súgja: »züllött!«, / Uram, ha megvonod kéken az ereket, / ha bambaságot adsz, munkát, vagy gyereket, / ha elrontod a nap értékesebb felét, / s én direkt nem teszek egy lépést sem feléd, / ha válasz nélkül küldöd rám az éjfelet, / mi más marad nekem, mint hogy szeresselek?” (*Vacsora előtt*).

„De a szeretet bonyolult” — találta volt Nemes Nagy Ágnes (*Egy költőhöz*). „Annyiféle kalandot ismer a / szeretet, amit most még / csak nem is sejtünk” — véli Vasadi Péter (*Kiáltvány*). „Az angyal meghal, / ha nem hagyjuk szeretni. // Az ember meghal, / ha nem érti, / hogyan akarják szeretni” — fogalmaz Balla Zsófia lírai angelizmusa (*Angyálnak lenni*). Fodor Ákos haikuja az evangéliumi szeretetparancsot még hathatósabban fordítja le az olvasó nyelvére: „A szeretésen / *kívül* minden emberi / tett: romépítés” (*Axióma*).

Hogy a szeretet — ha evangéliumi is — nem motívum? Meglehet. De bibliás versekről szólva nem maradhatott említetlen. Ahogy érdekes legalább csak utalnunk a szentek legendáit újraíró kortársi igyekezetre („Nem az enyém volt, amit adtam, Uram. Nem vagyok a magamé. // Az a koldus vagyok, senkié, a falakon kívül, kitaszítva, mint te voltál közöttünk. Nem vagyok sehol, csak arcod fényében. Nem mozdulok el a fényből, Uram. Ruhádba öltözöm, fényes palástodba öltözve kelek át a végtelen havazáson, ami az evilág” — Gyórrffy Ákos: *Havazás*

Amiens-ben. Szent Márton-apokrif); a jézusi példabeszédek élő emlékezetére („Könnyebb a tevének, pedig neki is lehetetlen” — Visky András: *Könnyebb a tevének*); vagy menny és pokol újólag meg-megráztolt képzetköreire („mint vak virág az öreg bokron / kihajt a menny az örök poklon” — Szabó T. Anna: *Árnyékvilág*; „Elszállt velünk a Föld, repül az úrron át. / Már rég az égben élünk. // Ez már az öröklétünk. / A lét rohadt és fűszeres, boldog alkímiája” — Balla Zsófia: *Az ég mező*).

A madár és az angyal attribútumai keverednek Pilinszky-nél („Madarak, nap és megint madarak” — *Van Gogh imája*), Takács Zsuzsánál (*Madarak beszélgetése*), Tandori Dezsőnél (privát verébmitológiája darabjaiban). Szakács Eszter *Hová folyik* című versében a múltjától és/vagy az életétől búcsúzós beszélő a madár (és a víz!) toposzának az éntől való megszabadulás, az isteni térbe való átlényegülés spirituális eseményében szán főszerepet: „Hová folyik, repül most mind, / ami én voltam valaha? / Kitölteni a nagyobb semmit / elég lesz e test vize, madara? // Vagy az a részem hiányozni fog, / mely körül a többi forog? / Kering, örvénylik a lelkem, / tengelyében azzal, ki nem lehettem”. Ezzel vág egybe Fodor Ákos egysorosának létképlete is, csak épp megfordítva a képet — nála a madár (az ego?) marad, s a pihe (a magasabb önvaló?) cselekszik: „madarát elbocsátó pihe” (*Koan*). A „Kalitkám is madár” — Czigány György könyvcímmé emelt versora ez — enigmatikus derűje mindezek után szinte szükségszerű fejlemény.

Az absztraháló éntelenítés versbeszéde Székely Magda — kötetcímet is adó — kiskompozíciójában a szél (legkézenfekvőbb olvasatban: a Szentlélek) illékony motívumából nyer túlvilági tartást, kitartást: „Folyton szétfúj és összerak, / a mozdulaton át / mindig feléledő irányban / mutatva meg magát” (*Átváltozás*).

Néhány további, ritkás — irodalmunkban mindenképpen szokatlan — eset a szubjektum effajta megvilágosodásszerű szabadságélményére, önmagán kívül (önmaga fölél? önmaga *hiányába*?) helyezkedésére: „Szórakozottan pörgeted / valamikori poharad. / Halál-utáni napsütés / fonja rá az ujjaidat” (Tandori Dezső: *Egy teraszon*); „ül Mexikóban egy verandán, / háttal a falnak, / fallal a hátnak, / és a varázsló utasítását követve / kiveszi a szeméből a nézést, / és gondolkodása mellé fekteti, / a felsöpört deszkapadlóra, / hogy *láss*a a lepkét, / az örök-kévalóság aranyporórt, / amely ott csapkod előtte / válaszképpen a sivatagra, kaktuszokra, / zsályabokrokra, homokra, házra, / a semmire, önmagára, / mielőtt az erőlködéstől kimerülten / megint álomba zuhanna, / és kiesne a kezéből a jegyzetfüzet, / és elgurulna a golyóstoll” (Oravecz Imre: *Castaneda délutánja*); „Mikor nem írok verset: nem vagyok” (Petri György: *Vagyok, mit érdekelne*); „Mind elmúlunk, és elmúlik az ének, / el a visszhangja, emléke is el, / de él majd, aki konok ütemének / dobogására új ént énekel” (Szabó T. Anna: *Szilveszter*); „Isten velem. Kihátrálok magamból” (Balla Zsófia: *Az eszemvesztés balladája*).

Az *elérhetetlen* teljesség jegyében végül Czigány György mennyeket célzó versét másoljuk ide — amely a keresztény hit s kultúra rekvizitumait egy muzeológus odaadásával veszi futó leltárba: „Ott együtt

a gyerekek összes nevetése / s lapulva bennük lassú szívverése / a Máté-passiónak, szemébe vetett / csecsemők és kivájt szemek / hervadt virágaként, színeikben épen, / s ott van Noé galambja is, csőrében / zöld ág, — majd Szent Ferenc beszélget vele. / Máglyák csont-hamuja, vértanúk feje, / csillogva könnyekben prostituáltak — / Szent Mihály kardja, s akik mennybe szálltak / felhőn, tűz-szekéren s ki pusztán vándorol: / az udvar sarkában, égő csipkebokor. / A vágyakozók szűz szemrebbenése, / a mezítlén Salome hóhér-kése, / álmaink a falakon: freskó, mozi-vászon, / növények nedve és vér a kaszákon / — a halál szerzői, angyal orgonája / sötét a teremtés halottas háza. / Holtak ott harangok csöndjében állnak: / megkondul-e az ég, fölsüt Húsvét-vasárnap?!" (*Isten múzeuma*).

Átvezető gondolatok 2.

„Amikor gondolkozunk, távol tartjuk magunktól az érintettséget.” — „Isten váltja meg a világot, nem én.” — „Lehet, hogy Isten is azt akarja, hogy később megváltozzon. De ha most van, akkor szabad lennie.” — „Minden mantra Isten egyik neve.” — „Az élet bennem bölcsőbb, mint én magam. Megszólítom azt, aki van, s nekem is szabad lennem.” — „A meditáció a lét imája.” — „A csend nem valaminek a hiánya, hanem lehetősége annak, hogy valami megszület-hessen.” — „Az állatok, a növények, a szél és a napsugár csendben élnek.” — „Nagyon sok jó történik mélyen benned anélkül, hogy azt észrevennéd.” — „Mert amerre figyelsz, arra fogsz menni. Az növekszik benned. Ha a sötétre figyelsz, szomorúbb leszel. Ha arra figyelsz, ami szép, ami jó, akkor a szép és a jó erősödik meg benned.” — „Isten felé fordulni nem más, mint szabaddá válni önmagadtól.” — „Ha a valóság felé fordulsz, Istennel találkozol.”²

²A szemelvények forrása
Mustó Péter SJ:
Csendben születik az élet. A belső ima tapasztalatairól. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya
– L'Harmattan Kiadó,
Budapest, 2013.

Kánoni és apokrif

A szóba hozott művek és alkotók többségükben nem hiányoztak, nem hiányoznak az utóbbi idők kánonjaiból. A bibliai motívumok kortársi szerepeltetését vizsgálva, tágasabb tanulmány keretében, alighanem érdemes volna „apokrif” irodalmi régiókba is elmerészkedniük az értőknek. Olyan, csak haloványan kanonizált művészek életművére fordítva gondosabb figyelmet, mint Károlyi Amy vagy Fodor Ákos; s a kánoni periféria azon — a populáris kultúrához tartozó — területeire vetve jobb fényt, mint a például dalszövegköltészet elszórt kincseket rejtő világa. Csak példaképpen említjük föl a több műnemben fáradhatatlanul tevékeny Müller Péter Sziámi *metafizikus sanzonjait* — efféle szöveghehelyekkel: „Gondolkozz egész testtel” (*Zuhanórepülés*); „És, bár nem ígérték, hogy lesz Isten / Mi kételkedünk a szkepszisben (...) A mi királyságunk / Nem e világból való” (*A mi királyságunk*); „Hogy van-e Isten vagy nincsen / Hogy te hiszel vagy nem hiszel benne / Az mindegy, de az életed arra van / Hogy úgy éld le, mintha lenne // Egy az Isten (vagy egy se) / De azért mindenki szeresse / Lépj be úgy, mintha bent volna / Ha netán belépsz egy templomba” (*Egy vagy egy se*); „Mindig marad magnak kettő / Slendrián vagy, jó Teremtő / Se alapos, se figyelmes / Vagy talán csak túl kegyelmes” (*Kisablak*);

„látom, ha hiszem” (*Látom, ha hiszem*); „Lehettem volna, s lettem is / poéta. Teremtőm, segíts / terem- / tenem!” (*Síntévesztő*). Az effajta mediális kirándulástól — mint vélelmezett esztétikai „pokoljárástól” — ódzkodó hermeneutikai óvatosság talán ugyancsak föloldható egy dalrészlettel: „Csak úgy nem jutsz pokolra, ha magadtól odamész” (Bérczesi Róbert [Hiperkarma]: *Feketepéter*)...

A hiány mint lehetőség

Sok kicsinységen múlhat, mégsem tudjuk, mi dönti el, hogy egy vers túlparról mesélő tenger lesz-e, vagy tengerparton horgonyzó szél. S hogy szerzője a mennykőművesek, múgondviselők, örömhírnökök és *túloldalnokok* sorába lép-e végül. De ez olyasfajta nem-tudás, amely arról biztosít: van, aki tudja, s nálunk jobban — mert jól.

Mindenesetre néhány vonatkozásban talán megengedhető a hiányérzetünket jelezni. Annál is inkább, mivel a hiányban nem veszteséget, hanem lehetőséget látunk.

(1) Az esztétikai színvonal gyakori alacsonyága a bibliás vershagyományban — köztudott jelenség. Csak *szigorúbban szerető* szerkesztői kiadói gyakorlat orvosolhatja. (2) Ennél lényegibb sajátossága a vizsgált tradíciónak a derű, a békesség, az *öröm* távolléte. Az „istenes” költemények panaszos keserűsége tartós paradigma — meglehet, ideje volna (mégpedig kétezer esztendő óta ideje) komolyan vennünk, hogy a jézusi jelenség a történelemben nem a melankólia parancsolatát, hanem az öröm hírét hozta. (3) És megérne egy kísérletet fontolóra venni, szerzőnek s olvasónak egyaránt, az eszmélet fölszabadítását — akár a vallásköziség kockázatát is vállalva. Hogy — elveszvéen a látóhatár *Istent befogó* tágasságában — a kereszténység és a judaizmus és az iszlám és a keleti tanok és a misztikus tanítások és a kortársi spiritualitás közös igazságában az egyetlen Istent fedezze föl; a szívében. Könnyebb volna így megértő figyelmet szentelni a vallási dogmáktól nem nyűgözött, holisztikus-*pánspirituális* művészi gesztusoknak is: Weöres Sándor, Károlyi Amy, Takáts Gyula, Tornai József, Müller Péter Sziámi, Fodor Ákos életművének.

Utóhang

Eckhart Tolle megejtő gondolata szerint a drágakövek és kristályok, a virágok és a madarak azért tehettek szert szimbolikus jelentőségre, mivel a maguk világában (az ásványok, a növények, az állatok között) a fölemelkedett (megvilágosodott, kiszabadult, üdvözült) létminőséget testesítik meg. Szépségükön túloldalal fénye dereng át. — Vajon a nyelv világában nem efféle káprázat-e a versek tulajdona? S mint a befogadói tudatállapotot *transzformáló* műformáknak, alig rejtett céljuk nem az olvasó fölszabadításában áll-e?

E sorok írnoke hébe-korba verssorok írnoke szokott lenni. Rendhagyó zárlat (zárlatos rendhagyás?) gyanánt hadd vigye vásárra a bőrét ő is. Annál is inkább, mivel idézendő háromsorosa e helyt az elmondottak összegzéséeként, egy olvasástapasztalat boldog színopszisaként is fölfogható: „Méltó Isten képzeletéhez / hogy a képmás is / fényre képes” (*Örömmévalóság*).